

Nerovnosti v českém vzdělávacím systému

Jaroslava Simonová, Jana Straková

jaroslava.simonova@pedf.cuni.cz

jana.strakova@pedf.cuni.cz

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání,
Pedagogická fakulta UK

16.2.2021

Informace

- Tři setkání: 16.2., 5.3., 23.4. 9,30-12,30
- Stejný odkaz: <https://cuni-cz.zoom.us/j/92328034364>
- Dnes teorie, následně informace o rozmanitých aspektech situace v ČR
- Výstupní úkol: krátká esej (viz dále)
- Podněty k výstupnímu úkolu, materiály, prezentace v moodlu:
<https://dl1.cuni.cz/course/view.php?id=11702>

Otázky:

1. Co si představujete pod pojmy nerovnosti ve vzdělávání a spravedlivost ve vzdělávání?
2. Považujete toto téma za důležité pro ČR? Proč ano? Proč ne?
3. Je něco, co souvisí s tématem nerovností a spravedlivosti, čím byste se zde chtěli zabývat?

Závislost výsledků vzdělání a dosaženého vzdělání na rodinném zázemí je předmětem výzkumu

- Zkoumáno od 20. let minulého století
- Výsledky vzdělání korelovány se socioekonomickým statusem, dosažené vzdělání silně korelováno se vzděláním rodičů
- Jaké jsou mechanismy přenosu (finanční bariéry, aspirace, rozhodování)?
- Jakou úlohu hraje škola?

Teoretická východiska, sociologická perspektiva

- Teorie sociální reprodukce (Sorokin 1927)
- Teorie vzdělanostní reprodukce, koncept maximálně udržované nerovnosti (Raftery, Hout 1993)
- Teorie kulturní reprodukce (Bourdieu, Passeron 1977)
- Modernizační teorie (Blau-Duncan, 1967; sociálně-psychologický model Hauser, Sewell, 1986)
- Teorie racionálního jednání (Goldthorpe 1996)

Význam podoby vzdělávacích systémů (Kerckhoff 2000)

- Stratifikace/diferenciace (existence paralelních vzdělávacích programů)
- Standardizace (garance základní kvality vzdělávání pro každého žáka)
- Míra specifické přípravy na povolání (podíl žáků v odborném vzdělávání)

Otázky:

1. Jak si podle Vašeho názoru stojí ČR v uvedených třech charakteristikách ve srovnání s jinými zeměmi EU/OECD?
2. Jaký dopad mohou mít uvedené charakteristiky na nerovnosti?

Dopad stratifikace na vzdělanostní nerovnosti – pedagogická perspektiva

- Žáci ve vyšší větvi dosahují lepších výsledků než by dosahovali při společném vzdělávání a naopak (př. Gamoran, Mare 1986)
- Rozdílná kvalita výuky (př. Oakes 2005)
- Chybné přiřazení žáků do jednotlivých větví (Ireson 2002)
- Odlišná socializace žáků (Lucas 1999)
- Stratifikace posiluje vliv rodinného zázemí

Východiska pro vzdělávací politiku

- Právo na vzdělávání je jedním ze základních lidských práv a je zakotveno ve většině ústav vyspělých zemí. Přístup k naplnění tohoto práva by měl být pro všechny občany stejný.
- Plné využití potenciálu každého jedince vede k vyšší ekonomické produktivitě celé společnosti.
- Péče o vzdělání všech přináší nemalé finanční úspory na sociálních dávkách, sociálních službách, zdravotních výdajích, snížené kriminalitě.
- Nedostatečná integrace menšin a zvyšující se migrace ohrožují soudržnost společností, spravedlivé vzdělání je jedním z klíčových nástrojů pro řešení tohoto problému.

Rawlsova teorie spravedlnosti (1971)

1. Každá osoba má mít rovné právo na co nejrozsáhlejší systém základních svobod, který je slučitelný s podobným systémem svobody pro všechny.
2. Sociální a ekonomické nerovnosti jsou přijatelné, pokud :
  - a) nejvíce prospějí nejméně zvýhodněným občanům;
  - b) spojeny s úřady a funkcemi, které jsou otevřeny všem v podmínkách férové rovnosti příležitostí.

Pojetí spravedlivosti

Rovnost v přístupu nebo rovné příležitosti
(equality of access or opportunity)

Rovnost podmínek (equality of treatment)

Rovnost dosažených výsledků a školních
úspěchů (equality of achievement or
academic success)

Spravedlnost a inkluzivita

- Každému je umožněno rozvinout maximálně svůj potenciál. Žádné společenské skupiny nejsou v přístupu ke vzdělávání znevýhodněny, vzdělávací příležitosti jsou co možná nejméně ovlivněny takovými faktory, jako je pohlaví, socio-ekonomický status, národnost, apod. , které jedinec nemůže ovlivnit.
- Každý občan získává základní vědomosti a dovednosti, které zaručí, že mu cesta ke vzdělávání bude otevřena v průběhu celého života.

Otázka:

1. Jak je možno měřit úroveň vzdělanostních nerovností/míru spravedlivosti systému a vývoj v této oblasti?

Jak je možno měřit spravedlivost?

Na úrovni systému např.:

- rozdíly mezi školami
- rozdíly ve výsledcích různých skupin žáků
- podíl různých skupin, které nedosahují určitého minima
- korelace výsledků a dosaženého vzdělání se socioekonomickým statusem
- vzdělanostní mobilita
- .....

Na úrovni školy např.:

- docházka žáků s různým ses
- výsledky jednotlivých skupin žáků
- míra opakování ročníku u různých skupin
- .....

Příklad: skupiny sledované ve Velké Británii

- dívky a chlapci;
- menšiny etnické, kulturní a náboženské, žadatelé o azyl, uprchlíci;
- žáci s potřebou podpory v jazyce, v němž se vyučuje;
- žáci označení jako mající SVP (speciální vzdělávací potřeby)
- žáci se specifickým talentem;
- děti sledované odborem sociální péče;
- nemocné děti, mladí opatrovníci / opatrovnice (starající se o mladší sourozence v početné rodině), nezletilé matky,
- a všechny ostatní děti v riziku odmítní a vyloučení

Klíčové aspekty spravedlivého vzdělávání

(Zdroj: No more failures, OECD 2007)

- Předškolní péče
- Diferenciace
- Výběr školy
- Opakování ročníku
- Výukové metody
- Podpůrné služby
- Struktura systému vyššího středního vzdělávání
- Financování
- Monitoring
- Podpora menšin a přistěhovalců

Zápočtový úkol:

Přečtěte si text *Přehled teorií týkajících se spravedlivosti ve vzdělávání*.

Vyberte si jedno z následujících témat: vzdělávání Romů, inkluze, víceletá gymnázia nebo distanční vzdělávání. K tématu napište esej o rozsahu 2-3 strany (cca 7000 znaků včetně mezer) na základě četby a studia materiálů k vybranému tématu, které jsou k dispozici níže v příslušné složce.

Esej můžete napsat i na některé jiné téma, které souvisí s nerovnostmi ve vzdělávání. Musíte však uvést minimálně dva zdroje, z kterých jste při zpracování eseje vycházeli.

Esej odevzdejte v [Moodle](#) do 15. dubna 2021. V eseji odpovězte na následující otázky:

1. Patří Vámi zvolené téma k prioritám, kterým je třeba ve vzdělávání věnovat pozornost? Proč ano? Proč ne?
2. Proč je podle Vašeho názoru tato oblast kontroverzní?
3. Jaká by byla Vaše doporučení v této oblasti tvůrcům vzdělávacích strategií?
4. Jaká by byla Vaše doporučení v této oblasti rodičům, kterých se téma nějakým způsobem dotýká?
5. Váš komentář k poskytnutým zdrojům, k vybranému tématu a obecně k problematice vzdělanostních nerovností.

Kritéria České školní inspekce Kvalitní škola

OBLAST 6

ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI

6.1. Škola vytváří každému žákovi a jeho rodině rovné příležitosti ke vzdělávání bez ohledu na jeho pohlaví, věk, etnickou příslušnost, kulturu, rodný jazyk, náboženství, rodinné zázemí, ekonomický status nebo speciální vzdělávací potřeby.

Při přijímání škola respektuje právní předpisy a rovný přístup ke vzdělávání s maximální vstřícností ke všem uchazečům. Nerozděluje žáky do tříd s odlišným kurikulem a nevyžaduje úplatu za žádné vzdělávací služby poskytované v rámci povinného vzdělávání. Škola usiluje o maximální zapojení žáků do školních akcí a aktivit a v případě potřeby poskytuje žákům speciální podporu, která zapojení umožní.

6.2. Škola poskytuje účinnou podporu všem žákům s potřebou podpůrných opatření.

Škola systematicky identifikuje individuální potřeby žáků při vzdělávání, v případě potřeby spolupracuje s odbornými pracovišti. Má vlastní strategii práce s žáky s potřebou podpůrných opatření a tuto strategii naplňuje. Škola sleduje výsledky žáků s potřebou podpůrných opatření a dbá o to, aby dosahovali maximálního učebního pokroku. Tam, kde je to vhodné z hlediska zájmu žáka, přizývají učitelky a učitelé k procesu hodnocení a plánování výuky další kolegy a odborníky.

6.3. Škola věnuje patřičnou pozornost rozvoji všech osobnostních vlastností žáků a dbá na to, aby žádný žák nebyl vyčleňován z kolektivu.

Pracovníci školy přistupují ke každému žákovi s respektem a úctou, vytvářejí pro každého žáka rovné příležitosti k jeho zapojení do kolektivu ostatních žáků.

Svým jednáním podporují rozvoj učící se komunity, ve které se každý žák cítí být přijímán a podporován v rozvoji svého potenciálu.

Pracovníci školy jsou si vědomi svých vlastních postojů, hodnot, zkušeností i předsudků a jejich vlivu na komunikaci s žáky a jejich rodinami i na celý pedagogický proces. V komunikaci s žáky, jejich rodiči i v nabídce aktivit pro žáky se vyvarují negativních stereotypů (např. stereotypů na základě genderu, etnicity, národnosti, náboženství apod.).

Učitelky a učitelé přizpůsobují prostředí třídy a učební aktivity tomu, aby se na většině z nich mohli podílet i žáci s potřebou podpůrných opatření. Oceňují rozmanitost ve školním společenství a pracují s ní jako s důležitým východiskem při plánování a realizaci vzdělávání žáků. Ve vzdělávání využívají zdrojů, které odrážejí etnickou, sociokulturní a jinou rozmanitost žáků a rodin zastoupených ve třídě/škole. Škola provozuje seznamovací programy a systematicky používá diagnostické nástroje zaměřené na vzájemné poznání, posilování sociálních a personálních dovedností a na nácvik komunikačních dovedností.

Úkol:

- Podívejte se na kritéria České školní inspekce k posuzování "rovných příležitostí" v základní škole
https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Krit%a9ria/Kriteria-hodnoceni_2020-2021-popis-kriteria_cistopis.pdf
- a zamyslete se nad následujícími otázkami:
- 1. Připadá Vám vhodné a užitečné, aby ČŠI hodnotila základní školy podle těchto kritérií? Proč ano? Proč ne?
- 2. Je nějaké kritérium, které byste vypustili, neboť Vám připadá příliš přísné, obtížně splnitelné nebo pro školy příliš omezující? Vysvětlete.
- 3. Je nějaké kritérium, které chybí? Napadá Vás něco, co by bylo užitečné přidat? Vysvětlete.

Literatura

OECD. No more failures. OECD. 2007, ISBN: 9789264032606

Překonávání školního neúspěchu, ČŠI, <http://www.csicr.cz/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR>

Greger, D. Spravedlivost českého školského systému v mezinárodním srovnání. Orbis Scholae, pp. 46-59, 1/2006.

http://www.orbisscholae.cz/archiv/2006/2006_1_04.pdf

Němec, J. Sociální a kulturní determinanty a strategie vzdělávání romských žáků. Orbis Scholae, pp. 99-119, 1/2009.

http://www.orbisscholae.cz/archiv/2009/2009_1_07.pdf

Matějů, P., Straková, J. (Eds). (Ne)rovné šance na vzdělání. Vzdělanostní nerovnosti v České republice. Academia. 2006, ISBN 80-200-1400-4

Matějů P., Straková, J., Veselý, A. (Eds). Nerovnosti ve vzdělávání. Od měření k řešení. Slon. 2010, ISBN 978-80-7419-008-7

Kasíková, H., Straková, J. (Eds). Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání. ISBN 978-80-246-1911-8

Studie týkající se romských žáků - www.gac.cz